

The Study of Features Cultural-Historical Properties Possession

Afshin Karami¹; Fariba Pahlavani²; Zohreh Nokfarjam³

Type of Article: **Research**

Pp: 363-384

Received: 2023/03/31; Accepted: 2023/05/14

 <https://dx.doi.org/10.22034/PJAS.8.27.363>

Abstract

The right of possession is not an absolute one today and the lawmaker has the power to limit the possession right according to several reasons. It is a general thought in the public regulations of the civil law that the possession is a legal absolute right. Accordingly, and due to different tools, the limitation is fulfilled by the lawmaker and this right is completely ignored. The rules of cultural heritage are of the tools to make the limitation and to devalue possession. The main question of this article is that what are features cultural-historical properties possession in Iran and what are the position of intellectual and material property right of the of the historical-cultural owner of the properties? It seems that there could be limitations in some situations to some cultural heritage properties. The mentioned laws could weaken the private ownership in some cases. Additionally, the private ownership is respected in Islam and according to the first verdicts the ownership of cultural-historical properties are authentic its ignorance is assumed wrong. The today law are not upgraded and its fulfilment is ignored in order not to be against the religious and legal frameworks.

Keywords: Possession, Cultural Heritage, Cultural-Historical Properties, Movable Properties.

Motaleat-e Bastanshenasi-e Parsch

Parseh Journal of Archaeological Studies (PJAS)

Journal of Archeology Department of Archeology Research Institute, Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICT), Tehran, Iran

Publisher: Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICT).

Copyright©2022, The Authors. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons.

© The Author(s)

1. Ph.D. PhD student in Islamic jurisprudence and fundamentals of law, Department of Jurisprudence and Principals of Islamic Law, Yadegar-e- Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Principals of Islamic Law, Yadegar-e- Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Email: Faribapahlavani200@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Principals of Islamic Law, Yadegar-e- Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Citations: Karami, A.; Pahlavani, F. & Nikfarjam, Z., (2024). "The Study of Features Cultural-Historical Properties Possession". *Parseh J Archaeol Stud.*, 8(27): 363-384. doi: <https://dx.doi.org/10.22034/PJAS.8.27.363>

Homepage of this Article: <https://journal.richt.ir/mbp/article-1-847-en.html>

Introduction

Cultural heritage includes series of valuable movable and immovable properties from the past. A significant part of the properties is owned privately or is inherited or discovered by them. Now-a-days it is the aim of the government to protect these properties with cultural-historical values. As the verification of their ownership in the laws of cultural heritage are not noticeable by the lawmakers it is significant to study the different aspects and illuminate the ownership situation of these properties as the aim of the Authors in this article.

The Aim and Necessity of this Research

The lawmaking process for cultural heritage in Iran started in 1930 as the law of national properties protection by the national consulate of the parliament of Pahlavi I and under the direction of Andre Godar, the French architect and archaeologist, of the antiques center. Several paragraphs have been added or removed from the mentioned law since then. It seems that the law on cultural heritage and cultural-historical properties are not efficient as the traffic of the properties are increasing and the national treasures are looted. Therefore, it seems that the study in this field and the different aspects of the protection and conservation of cultural heritage are essential in the present situation.

The primary and secondary question and hypothesis: What are the features of cultural-historical properties in the laws and regulations of Iran? What is the position of the tangible and intangible cultural-historical properties ownership in the legal and administrative sections?

Research Method

The research method is according to the library study of the present laws and decisions in the field. Cultural-historical properties ownership in the laws and regulations The ownership and its features are as above-mentioned. The ownership is significant in the present society as the method of personal economic relationship adjustment. Respecting one's control over the objects gives him authority to protect his material benefits. This ownership is fair, defensible, and even sacred. The respect for it is as the blood of human and even more than Kaaba in Islam. The constitution of Islamic Republic of Iran, paragraph 22, it is mentioned as following: "The property of the persons is safe from assault unless the law approves" and in paragraph 47 it is mentioned: "The legitimate property is respected and the law designates its rules". Some lawyers describe the respect for personal property as the fundamental respected laws and its soul (Katouzian, 2010: 133).

In paragraph 3 about the protection of national property, approved at 1930, two sorts of properties are mentioned; the properties without personal owners and the properties with personal owners. These tangible and intangible properties could be faced according to paragraphs 3 and 4. Additionally, the personal properties are mentioned in the law of

land and construction purchasing for the protection of historical and ancient properties, approved at October 1968, paragraph 1. The properties with or without owners will be discussed here (Khodadadi Larzjan, 2016: 5).

Obviously, thousands of properties with personal owners cannot be only safeguarded by law that is approved 80 years ago and is enforced unilaterally. It means if the owners of the historical properties know that they are not alone on protection their properties and this might improves their social position and their benefits they will not take those properties abroad.

In another hand the inscribing of a property in the national list destructs their property right for the personal property owners. Therefore, the destruction of the properties accelerated according to the more nationally inscribed process in 1990s. The owners destructed the buildings as they knew they will not be able to sell, be benefited or destruct their properties after inscribing them in the national list of cultural heritage. The owners whose properties were inscribed previously were shocked for some times and due to the consultation of the lawyers found out the legal solution and complained in Court of Administrative Justice.

Conclusion

The attention and support of the government of the legal cultural-historical owners' property rights and checking property conflicts and also the separation of personal and public ownable properties (with respect to the governmental sovereign rights) could be one of the best methods to encourage people to identify and protect the mentioned properties and preventing them from being exported illegally.

According to paragraph 4 of the constitution, all the laws should be congruous with the religious rights and a rules should be religiously interpreted accordingly. As, the property is of the legal rules and respected by the sacred lawgiver in Islam, the lawmaker could not regard the property as a public benefit tool. Ignoring the property right could divest thee economic drafty and help the export of the property from the society and to harm the public and personal benefits. Regarding the properties as not being absolute and allowing the government to threatening the personal property right leads to disrespecting the property right. Therefore, there is not a common method for confiscating cultural-historical properties and the discovered ones and also a right for the finder- with respect to the situation of the discovery process and the place- although very little. This could be either usurpation and forbidden by the religion or could cause more traffic and secretly keeping the properties and eventually destruction the national property. The conflict of the public and personal benefits of historical buildings and also the lack of a serious, functional and legal solution could lead to the destruction of the constructions through the years and the blame of the future.

Therefore, there is an urgent need for a religious, critical and courageous review of the law with respect to the constitution and international laws in order to conclude public

and personal property limitation and identifying the features of property to respect the owners' right and prevent the traffic of cultural-historical properties.

Acknowledgment

In the end, the authors need to appreciate the anonymous referees of the magazine for improving and boosting the text of the article.

Observation Contribution

This article was written by the first author with the guidance of the second author and the advice of the third author.

Conflict of Interest

The authors declare that there is no conflict of interest while observing the publishing ethics in referencing.

مطالعه ابعاد مالکیت اموال فرهنگی-تاریخی

افشین کرمی^I؛ فریبا پهلوانی^{II}؛ زهره نیکفرجام^{III}

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۳۸۴ - ۳۶۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۴

شناسه دیجیتال (DOI): <https://dx.doi.org/10.22034/PJAS.8.27.363>

چکیده

امروزه حق مالکیت، حق مطلق نبوده و قانون‌گذار می‌تواند بنا به عللی، محدودیت‌هایی را بر حق مالکیت اعمال نماید؛ گرچه در قواعد عمومی حقوق مدنی، باور اولیه بر آن است که مالکیت، اصل خدشه‌ناپذیر و مسلم حقوقی است، بر این مبنا، بنا به جهات و اسباب مختلف، محدودیت‌هایی وارد می‌شود و گاه، این اصل، به‌طورکلی مورد انکار قانون‌گذار واقع می‌گردد. قواعد میراث فرهنگی از جمله اسباب محدودیت و سلب اصل مالکیت محسوب می‌شود. پرسش اصلی این مقاله این است که، ابعاد مالکیت اموال فرهنگی-تاریخی در قوانین و مقررات ایران چیست؟ و حق مالکیت معنوی و مادی مالک آثار تاریخی-فرهنگی چه جایگاهی در قوانین و نهادهای حقوقی دارد؟ گردآوری اطلاعات به شیوه اسنادی و کتابخانه‌ای صورت گرفته و روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است؛ براین اساس، پژوهش حاضر از طریق مراجعه به قوانین و مصوبات موجود و کتب و مقالات در این زمینه سامان یافته است. به نظر می‌رسد که در برخی شرایط می‌توان محدودیتی نسبت به بعضی از اموال قائل شد که از آن جمله، میراث فرهنگی است که می‌تواند در این شمول قرار گیرد. این قوانین در بسیاری از موارد، تضعیف مالکیت‌های خصوصی را در پی دارد؛ ازطرفی شریعت اسلام با توجه به اهتمام خاصی که به مالکیت خصوصی دارد، براساس احکام اولیه، مالکیت یا تملک آثار تاریخی-فرهنگی را هم‌چون سایر اموال، نه تنها معتبر دانسته، بلکه تخطی از آن را خلاف قوانین شرع به‌شمار می‌آورد. قوانین فعلی به دلیل عدم به‌روزرسانی جامع و نیز فقدان ظرفیت‌های اجرائی برای جلوگیری از تعارض منافع عمومی و خصوصی در چارچوب صحیح قانونی و شرعی، کارکرد خود را از دست داده است.

کلیدواژگان: مالکیت، اموال فرهنگی، اموال تاریخی، منقول.

فصلنامه علمی مطالعات باستان‌شناسی پارسه
نشریه پژوهشکده باستان‌شناسی، پژوهشگاه
میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

© حق نشر متعلق به نویسنده(گان) است
و نویسنده تحت مجوز Creative Commons
Attribution License به مجله اجازه می‌دهد مقاله
چاپ شده را در سامانه به اشتراک بگذارد، منوط
براین که حقوق مؤلف اثر حفظ و به انتشار اولیه
مقاله در این مجله اشاره شود.

© The Author(s)

- I. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلام، گروه الهیات، دانشکده علوم انسانی، واحد یادگار امام شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد، شهرری، ایران.
- II. استادیار گروه الهیات، دانشکده علوم انسانی، واحد یادگار امام شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد، شهرری، ایران (نویسنده مسئول). Email: Faribapahlevani200@gmail.com
- III. استادیار گروه الهیات، دانشکده علوم انسانی، واحد یادگار امام شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد، شهرری، ایران.

ارجاع به مقاله: کرمی، افشین؛ پهلوانی، فریبا؛ و نیکفرجام، زهره، (۱۴۰۳). «مطالعه ابعاد مالکیت اموال فرهنگی-تاریخی». مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۸ (۲۷): ۳۶۳-۳۸۴. doi: <https://dx.doi.org/10.22034/PJAS.8.27.363>
صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: <https://journal.richt.ir/mbp/article-1-847-fa.html>

مقدمه

میراث فرهنگی مجموعه‌ای از آثار فرهنگی منقول و غیرمنقول به جای مانده از گذشتگان است که دارای ارزش بالایی است. بخش مهمی از این آثار در تصرف افراد خصوصی به عنوان مالک آن‌ها قرار دارد که یا به صورت ماترک از پدران خود به ارث برده‌اند و یا به صورت کشفیات در اختیار خود درآورده‌اند. امروزه حفظ این آثار با توجه به ابعاد فرهنگی-تاریخی آن، یکی از دغدغه‌های دولت است. از آنجایی که بررسی وضعیت مالکیت در نظام حقوقی میراث فرهنگی یکی از مهم‌ترین خلأهای موجود در نظام قانون‌گذاری ایران است، بررسی همه‌جانبه و روشن کردن وضعیت مالکیت در این دسته از اموال یکی از مهم‌ترین اهداف انجام این پژوهش است.

اموال فرهنگی یکی از عناصر اصلی تمدن و فرهنگ ملت‌ها (هویت ملت‌ها) به‌شمار می‌رود و این اموال هنگامی ارزش واقعی خود را کسب می‌کنند که در منشأ تاریخی و محیطی خود قرار بگیرند یا حداقل به صورت غیرقانونی صادر و وارد نشده و مالکیت آن‌ها منتقل نگردد (فتاحی، ۱۳۸۹: ۱۲۰).

در ایران حمایت از میراث فرهنگی با تشکیل وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه، شکل نهادینه و رسمی دولتی یافت و بعدها در طول قرن حاضر با تشکیل نهادهای مختلف، از جمله سازمان میراث فرهنگی کشور کامل‌تر شد. این سازمان، نظارت، معرفی، حفاظت و احیاء و پژوهش در مورد میراث فرهنگی را وظایف کلی خود قرار داد تا بدین طریق به هدف اصلی حمایت از میراث فرهنگی نائل آید (کرمی و خیرخواه، ۱۳۹۹: ۴). با مطالعه و بررسی قوانین و مقررات مربوط به میراث فرهنگی متوجه می‌شویم که در موارد زیادی به محدود کردن مالکیت خصوصی آثار تاریخی- فرهنگی پرداخته است. از آنجا که برطبق حکم اولیه اسلام، این تضییق‌های قانون، دارای مشروعیت نیستند^۱.

مالکیت ارتباطی دوسویه بین شخص و شیء (منقول یا غیرمنقول) برقرار می‌کند و موجب استیلاء شخص بر شیء بوده و تصرف او موجب تسلط است و این استیلاء و تسلط مانع ورود اغیار می‌گردد. ازسوی دیگر موضوع مالکیت اموال فرهنگی تاریخی که امروزه مورد توجه و دقت بسیاری است، به دلیل رعایت حقوق مالکانه مالکین خصوصی و نیز عدم توان کافی دولت‌ها برای مواظبت و نگه‌داری مناسب از همه اموال فرهنگی تاریخی، لازم است به نحوی مطالعه گردد که به ابعاد حقوقی و نیز فقهی مسأله به صورت مبسوط پرداخته شود تا ضمن رعایت حقوق و وظایف مالکین خصوصی، حقوق و اختیارات عمومی و حاکمیتی، موجب ایجاد فرصت برای سوءاستفاده‌گران و قاچاقچیان اموال فرهنگی تاریخی نگردد (خدابخشی پالندی، ۱۳۸۸: ۵۴). امروزه کشمکش میان صاحبان خصوصی میراث فرهنگی و دولت‌ها در عرصه‌های مختلفی نمود پیدا کرده است؛ یکی از این عرصه‌ها، اختلاف میان دارندگان اموال فکری با نهادهای نگه‌داری‌کننده میراث فرهنگی به خصوص موزه‌ها، کتابخانه‌ها و مرکز اسناد است. در یک طرف دارندگان حقیقی هستند که با تکیه بر حق انحصاری خود مانع بهره‌برداری اشخاص ثالث می‌شوند و ازسویی دولت‌ها و نهادهای عمومی هستند که به تحدید قلمرو مالکیت خصوصی و مدیریت‌داری فکری در قالب میراث فرهنگی می‌پردازند. متأسفانه برای حل این تعارض قوانین و آیین‌نامه خاصی وجود ندارد.

ارزش و اهمیت و جایگاه اموال و لزوم توجه به گنجینه‌های ارزشمند باستانی حفظ و حمایت هرچه بیشتر این آثار را می‌طلبد. یکی از مباحث مهم چالش برانگیز در این خصوص، بحث مالکیت و حدود آن است که لزوم تحقیق و تفحص در این زمینه را می‌طلبد. آثار تاریخی- فرهنگی یا به دولت تعلق دارد و یا به صورت اموال عمومی تحت سرپرستی دولت است و یا دارای مالکیت خصوصی است. در حوزه مالکیت خصوصی دیدگاه‌های معارضی وجود دارد. قانون حفظ آثار ملی

مورخ ۱۳۰۹/۸/۱۲ مصوب مجلس شورای ملی با اصلاحات بعدی، مالکیت خصوصی افراد را با اعمال محدودیت‌هایی در جهت حفظ منافع ملی و حفظ میراث فرهنگی اعتبار نموده است، ولی این قانون از سوی فقهای شورای نگهبان خلاف بین شرع اعلام شده^۲ که در عمل باعث چالش‌هایی در این زمینه گشته است. در حوزه مالکیت عمومی نیز قانون‌گذار، آثار تاریخی و امثال آن را که از اموال منقول و غیرمنقول است به عنوان اموال دولتی و تحت تصرف دولت شمرده که قابل تملک خصوصی نیست، اما براساس نظریه فقهی، میراث فرهنگی جزء انفال است و طبق روایات، این اموال به شیعیان آن حضرت حلال و مباح است، منوط به دادن خمس..

فرآیند قانون‌گذاری در ایران برای حفظ میراث فرهنگی با عنوان قانون راجع به حفظ آثار ملی از ۱۲ آبان ۱۳۰۹ ه.ش. در مجلس شورای ملی در دوره پهلوی اول و در زمان ریاست «آندره گدار» به عنوان یک معمار و باستان‌شناس فرانسوی که طراح ساختمان‌هایی مانند موزه ملی ایران و حافظیه بوده، بر اداره عتیقات شروع شد و تاکنون نیز بارها بخش‌هایی به آن اضافه و از آن کم گردیده که به نظر می‌رسد مجموع قوانین موجود در حوزه میراث فرهنگی و حفظ اموال فرهنگی تاریخی کارآمد نبوده و شاهد قاچاق روزافزون در این زمینه و از بین رفتن سرمایه‌های ملی خود هستیم؛ بنابراین به نظر می‌رسد پژوهش در این مسأله و بررسی ابواب مختلف آن برای صیانت از میراث فرهنگی و خاصه، اموال فرهنگی - تاریخی در برهه زمانی فعلی بسیار بااهمیت است.

پرسش‌های پژوهش: ابعاد مالکیت اموال فرهنگی - تاریخی در قوانین و مقررات ایران چیست؟ و حق مالکیت معنوی و مادی مالک آثار تاریخی - فرهنگی چه جایگاهی در قوانین و نهادهای حقوقی دارد؟

روش پژوهش: گردآوری اطلاعات به شیوه اسنادی و کتابخانه‌ای صورت گرفته و روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است؛ بر این اساس، پژوهش حاضر از طریق مراجعه به قوانین و مصوبات موجود و کتب و مقالات در این زمینه، سامان یافته است.

پیشینه پژوهش

«حیدری شولی» و «جلالی» (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی حفاظت از بناهای تاریخی دارای مالک خصوصی در نظام حقوقی انگلیس و ایران؛ از مجوزدهی تا اعتراض» انجام داده است. حفاظت از میراث فرهنگی از سوی دولت می‌تواند به محدودیت‌های قابل توجهی در آزادی مالکان خصوصی میراث فرهنگی منجر شود. ممنوعیت از برخی تصرفات در بنای تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی و یا الزام به اخذ مجوز برای مداخله در بناهای یادشده با اعمال ضوابطی برای حفظ ابنیه، از مهم‌ترین محدودیت‌های وارد بر حقوق مالکان خصوصی این نوع از بناها است. «کاظمی نافچی» و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان «بررسی حق شفعه در اموال منقول و اموال غیرمنقول غیرقابل تقسیم در فقه شیعه و اهل سنت» انجام داده‌اند. استحقاق هر یک از شرکاء در اخذ مورد شراکت در صورت معامله معاوضی شریک خویش در قبال پرداخت ثمن است. درباره وجود حق شفعه در اموال منقول و غیرمنقول، اموال قابل تقسیم و غیرقابل تقسیم، بین فقها اختلاف وجود دارد. برخی از فقها هم‌چون: «شیخ مفید»، «سیدمرتضی» و... قائل به جواز حق شفعه و برخی دیگر از فقها هم‌چون: «شیخ طوسی»، «علامه حلی» و... قائل به عدم جواز حق شفعه در این اموال هستند و فقهای مذاهب «حنفی»، «حنبلی»، «شافعی» و «مالکی» نیز قائل به عدم وجود حق شفعه در این اموال‌اند. «اسلام‌نیا» و «آل بویه» (۱۳۹۵)، پژوهشی با عنوان «مالکیت اموال منقول و غیرمنقول در حقوق ایران» انجام داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان داده است که نکته مهم در تشخیص مال غیرمنقول و منقول، قابلیت و امکان حمل و نقل است؛ به این صورت که هرگاه مالی قابل حرکت دادن باشد، بی‌آن‌که برای عین یا محل آن خرابی به بار آید، منقول خوانده

می‌شود؛ اما اگر مالی قابل انتقال مکان نباشد، یا این‌که نقل آن ممکن شود، اما سبب ویرانی و خرابی عین یا محل آن شود، اموال منقول می‌گویند. «طهماسبی» و «بازیار» (۱۳۹۵)، پژوهشی با عنوان «بررسی ابطال و اصلاح اسناد مالکیت اموال غیرمنقول در نظام حقوقی ایران» انجام داده‌اند. هدف از این پژوهش، بررسی ابطال و اصلاح اسناد مالکیت اموال غیرمنقول در نظام حقوقی ایران بود. دعوای ابطال سند مالکیت اموال غیرمنقول به عنوان سند رسمی یا اعلام بطلان آن، از جمله دعوای شایع در دادگاه‌های دادگستری است و منظور از طرح آن از ناحیه مدعی، اعلام بی‌اثر بودن یک یا چند سند رسمی معین است که نتیجه آن در صورت احراز و اثبات صحت ادعای وی، بی‌اثر شدن سند رسمی خواهد بود. علل و اسباب مختلفی می‌تواند موجبات طرح این دعوی را فراهم سازد. «خدادادی لوزجان» (۱۳۹۵)، پژوهشی با عنوان «مالکیت حقوقی در اموال میراث‌فرهنگی» انجام داده‌اند. میراث‌فرهنگی آثار باقی‌مانده از دوران گذشته است که نشان‌دهنده حرکت انسان در طی تاریخ است که با شناسایی آن شرایط برای شناخت هویت فراهم می‌شود؛ بدین وسیله، زمینه درس گرفتن انسان را فراهم می‌نماید. اموال میراث‌فرهنگی به اموال منقول و غیرمنقول قابل تقسیم‌بندی است؛ آثار موزه‌ای و یافته‌های باستان‌شناسی جزء آثار منقولی هستند که قابلیت جابه‌جایی نیز دارند. «فتاحی» و همکاران (۱۳۸۹)، پژوهشی با عنوان «دیدگاهی نو درباره مالکیت خصوص میراث‌فرهنگی» انجام داده‌اند. براساس تحقیقات نگارنده در این پژوهش، دین اسلام با توجهی که به مالکیت خصوصی دارد؛ براساس احکام اولیه مالکیت یا تملک، آثار تاریخی-فرهنگی را مانند سایر اموال، نه تنها معتبر می‌داند، بلکه تخطی از آن را خلاف دین به حساب می‌آورد. «فینچام» و «چراغچی» (۱۳۸۸)، پژوهشی با عنوان «رد قاعده رانوا در مورد اموال فرهنگی منقول: پرونده جمهوری اسلامی ایران و دنیز برند (سر سرباز هخامنشی)» انجام داده‌اند. تقریباً همه ملت‌ها ضرورت حمایت و حفظ اشیاء زیبا و تاریخی را پذیرفته‌اند. رهیافت‌ها و نیز کارایی هر یک از آن‌ها به میزان قابل ملاحظه‌ای متفاوتند؛ لازم است کارهای زیادی در یک سطح سازمانی صورت گیرد. به نظر می‌رسد میان آن‌چه برای عتیقات و آثار هنری لازم می‌دانیم و آن‌چه در عمل رخ می‌دهد، شکاف فزاینده‌ای وجود دارد. در پرونده مطرح در نزد دادگاه عالی لندن، راجع به یک قطعه عتیقه متعلق به تخت جمشید، امکان اعمال قانون ملی ایران در مورد میراث‌فرهنگی در حدود اصول تعارض قوانین انگلستان فراهم شد. نتیجه هرچه بود می‌توانست عواقب جدی و گسترده‌ای را برای بازار عتیقات در انگلیس و ولز برجا گذارد.

مفاهیم

۱- میراث‌فرهنگی

هر پدیده‌ای (اعم از منقول و غیرمنقول و آن‌چه میراث مادی و معنوی خوانده می‌شود) که قدمتی دارد (طول این قدمت نسبی است) و واجد پیامی انسانی است (یا چیزی از انسان‌های گذشته برای عرضه دارد)، شایسته است که به عنوان «میراث فرهنگی» خطاب گردد. ماده ۱ قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹، در بیان مفهوم میراث‌فرهنگی از عنوان «آثار ملی»، بدین شرح یاد نموده بود: «به کلیه آثار صنعتی، ابنیه و اماکنی که تا پایان دوره زندگی در مملکت ایران احداث شده اعم از منقول و غیرمنقول اطلاق می‌شود.» تعریف مذکور آثار ملی هم‌چون بناها، ساختمان‌ها یا اشیائی که از زمان قاجاریه به بعد ساخته شده بود را شامل نمی‌شد؛ لذا قانون‌گذار تعریف آثار ملی را با اجازه‌ای که عملاً به وزارت فرهنگ و هنر سابق داده بود، توسعه بخشید و تمامی آثار غیرمنقول که از نظر تاریخی یا شئون ملی واجد اهمیت بودند، صرف نظر از تاریخ ایجاد و پیدایش، با تصویب شورای وزارتخانه مزبور، جزء آثار ملی قلمداد شده و به ثبت رسیدند (ماده واحده قانون ثبت آثار ملی مصوب ۱۳۵۲).

۲- اموال منقول

ماده (۱۲) قانون مدنی اموال منقول و غیرمنقول را این‌گونه تعریف کرده است؛ مال غیرمنقول مالی است که از محلی به محل دیگر نتوان آن را انتقال داد، خواه این‌که استقرار آن ذاتی باشد یا به واسطه عمل انسان. هم‌چنین ماده ۱۹ همین قانون در مورد ویژگی‌های مال منقول بیان داشته است؛ اشیائی که نقل آن از محلی به محل دیگر ممکن باشد بدون این‌که به خود یا محل آن خرابی وارد آید، منقول خوانده می‌شود (ماده ۱۲ قانون مدنی). اصطلاح منقول و غیرمنقول در موضوعات مختلفی از فقه و از جمله شفعه نیز مورد توجه قرار گرفته است. در اصطلاح از مال غیرمنقول به «عقار» نیز تعبیر کرده‌اند؛ عقار در لغت عبارت است از زمین، ملک و زمین حاصل خیز، منزل و درخت خرما (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۵۹۶).

۳- مفهوم مال و مالکیت

مال از نظر لغوی مصدر ثلاثی مجرد میل، به معنای خواستن، علاقه و توجه است (Isfahani, 1991: 784) و به دارایی و ثروت و هرچه قابلیت تملک دارد، گفته شود (Manzur, 1993: 15, 453)، در قانون مدنی ایران و فرانسه، مال تعریف نشده است. «شهیدثانی» بیان می‌کند که «آن‌چه را که ما به ازاء آن مال داده شود، مال گویند» (شهیدثانی، ۱۴۱۴: ۲۴۷).

برخی از فقهاء قابلیت تملک را از ارکان مالیت دانسته‌اند و آن‌چه را که منفعت عقلایی و متعارف ندارد، مانند برخی حشرات و حیوانات غیرمفید، و نیز مشترکات عمومی و غیرمشترکات قبل از حیازت را مال نمی‌دانند (نجفی، ۱۹۸۳: ۲۲ و ۳۴۵). برخی نیز معتقدند مال به هرچیزی گفته می‌شود که بتواند مورد دادوستد قرار گیرد و از نظر اقتصادی ارزش مبادله داشته باشد (Emami, 1985: 19). واژه مال اعم از ملک است یا رابطه بین آن دو عموم و خصوص من وجه است؛ آن‌چه از اموال در زمین وجود دارد و انسان‌ها میل به دست یافتنش را دارند، مال است و ملک نیست و آن‌چه به دلیل کمی یا ارزش در دست انسان‌هاست، ملک است و مال نیست. استعمال دو واژه مال و ملک، هر دو در فقه فراوان است؛ اما آن‌چه موضوع احکام شرعیه واقع می‌شود، ملک و نه مال است (مشکینی اردبیلی و احمدی جلفایی، ۱۳۷۹: ۴۶۵). مالکیت از نظر لغوی به معنای - دارا بودن - و - حقی عینی - است که انسان نسبت به شیئی دارد و می‌تواند هرگونه تصرف در آن بکند (ابن فارس قزوینی، ۱۹۸۳: ۵ و ۳۵).

۴- اموال فرهنگی

اموال فرهنگی، به اموال منقولی اطلاق می‌شود که نشانگر وجوه مختلف زندگی انسان در دوره متأخر تاریخی بوده و پژوهش در آن‌ها موجب بازشناسی صورت تاریخ فرهنگی زندگی جوامع انسانی می‌شود؛ از قبیل آثار مردم‌شناسی، مردم‌نگاری، بایگانی صدا و تصویر و تمبر، فرهنگ و هنر بومی و امثال آن.^۲ با دقت در عبارت یادشده قابل برداشت است که عنصر اساسی در شناسایی اموال فرهنگی، تاریخی مربوط به وجوه مختلف زندگانی انسان در دوره‌های معین است که موجب تمایز آن از زندگی سایر جوامع از نظر تاریخی و فرهنگی می‌شود. در یک نگاه کلی می‌توان گفت اموال فرهنگی، اموالی هستند که دارای حیثیت تاریخی، فرهنگی و هنری و دربر دارنده اطلاعات ارزشمند و گران‌سنگ مردمان تاریخی دوره خود هستند و به لحاظ کمیّت، جزء نفایس روزگار به حساب می‌آیند یا نمونه‌هایی از آن اگر موجود باشد، به سختی یافت می‌شوند و مصادیق آن عبارتند از: سکه‌های سلسله‌های مختلف تاریخی، مجسمه‌های پادشاهان و مانند این‌ها. می‌توان قائل بر این بود که اموال فرهنگی، یکی از عناصر اساسی فرهنگ و تمدن ملت‌ها هستند و زمانی منشأ تاریخ و محیط آن‌ها با دقت هرچه تمام‌تر شناخته می‌شود که ارزش واقعی خود را کسب کنند (کرمی و خیرخواه، ۱۳۹۹: ۱۴).

۵- اموال تاریخی

اموال تاریخی، آثار و مصنوعات و نیز آثاری با منشأ طبیعی و تاریخی است که زمان دراز بر آن‌ها گذشته و کمیاب و نایاب شده باشند و قومی به آن‌ها دل بستگی پیدا کرده باشند. این آثار، گاه بیان‌کننده هویت ملی است و گاه بیان‌کننده هویت فرهنگی اماکن و محوطه‌های تاریخی، بناها، نگاره‌ها، تندیس‌ها، پیکره‌ها، نقوش، آذین‌ها و هر عنصر تاریخی دیگر که به آثار، متکی یا متصل و صد سال و یا بیشتر از ساخت یا ایجاد آن‌ها گذشته باشد و آن آثار واجد شئون ملی و نظایر آن‌ها باشد، اموال تاریخی محسوب می‌شود (خلیلیان، ۱۳۷۵: ۲۵).

۶- مالکیت اموال تاریخی-فرهنگی در فقه

فقه‌ها، آثار به‌دست‌آمده مدفون را به چند قسم تقسیم کرده‌اند؛ زمینی که در آن، دفینه واقع شده است یا از اراضی دارالحرب است و یا از اراضی دارالاسلام. در هر یک از این دو فرض یا بر اثر یافت شده نشانه‌ای از اسلام وجود دارد یا ندارد، و در هر یک از این اقسام ذکر شده، زمینی که در آن این اثر پیدا شده یا از اراضی مباحه و موات، یا از انفال و یا از اراضی ملکی خاص مسلمان است. در چند صورت بر مالکیت یابنده ادعای اجماع شده است که عبارتند از: ۱- در صورتی که این اثر در دارالحرب کشف شود با اقسام چهارگانه‌اش، ۲- در هنگامی که این اثر در زمین موات یا مباح سرزمین اسلامی کشف شود و اثری اسلامی بر آن یافت نشود. صاحب‌جواهر در این باره ادعای عدم خلاف در مالک دانستن یابنده کرده است، من اختلافی در وجوب خمس بر یابنده گنج نیافتم، به خاطر اطلاق ادله موجود که از آن‌ها مالکیت یابنده استفاده می‌شود (نجفی، ۱۳۶۲: ۱۶).

درمقابل این قول، سخن دیگری به اکثر متأخرین و برخی از قدما نسبت داده شده است، گنجی که در سرزمین‌های اسلامی یافت شود، اگر در ملک شخصی باشد که لازم است به آن شخص نشان داده شود؛ در صورتی که آن را بشناسد از آن مالک زمین است، اما در فرضی که مالک شیء آن را نشناسد، یا در ملکی که مالک معین ندارد، یافت شود، خود بر دو صورت است؛ یا نشانی اسلامی بر آن وجود دارد که در این صورت حکم لقطه (مال مجهول‌المالک) را خواهد داشت، یا نشانی بر آن یافت نمی‌شود که در این صورت با اخراج خمس از آن یابنده خواهد بود... همین قول از قاضی، فاضلین و شهیدین نیز نقل شده است (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۵۲).

مالکیت خصوصی افراد بر اشیاء تحت‌تملک آن‌ها که مالکیتی اعتباری است، در طول مالکیت خداوند قرار دارد. در نتیجه به‌طور منطقی، خداوند می‌تواند محدودیت‌هایی را برای این نوع از مالکیت وضع کند، حال پرسش اصلی پژوهش مطرح می‌شود که ابعاد مالکیت اموال فرهنگی-تاریخی در قوانین و مقررات ایران چیست؟ و حق مالکیت معنوی و مادی مالک آثار تاریخی-فرهنگی چه جایگاهی در قوانین و نهادهای حقوقی دارد؟ آیا دولت می‌تواند محدودیت‌هایی را برای مالکیت خصوصی بر اموال فرهنگی-تاریخی وضع کند؟

۷- ثبات سعه و ضیق اعتبار مالکیت

براساس این دیدگاه ما در دین و فقه، دلایل کافی جهت اثبات سلطه کامل مالک بر اموال خود داریم؛ آن‌ها برای اثبات نظر خود به این آیه متوسل شده‌اند: «لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ» (نساء، ۲۹).

قاعده مسلم و مورد عمل «الناس مسلطون علی اموالهم»، دلیل عقلی «قبح ظلم» و تطبیق آن بر ظلم بودن تصرف در مال دیگران، و علاوه بر آن، سیره عقلایی مستحکم و قدیم که حاکی از احترام مالکیت انسان بر اموال خود است.^۴

۸- متغیر بودن سعه و ضیق اعتبار مالکیت

این دیدگاه به آیه «لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ» (نساء، ۲۹) متکی است و معتقد است که شرع، دخل و تصرفی در موضوع اعتبار عقلا و سعه و ضیق آن نمی‌کند، بلکه همان موضوع را با همان توسعه یا تضییقی که دارد و هر آنچه را که عقلا به عنوان ملک شخص اعتبار می‌کنند، امضاء می‌نماید. براساس این دیدگاه، سعه و ضیق مالکیت خصوصی حتی در زمان واحد می‌تواند نسبت به مصادیق مختلف، متغیر باشد؛ لذا، در حوزه میراث فرهنگی، چنانچه یک اثر تاریخی-فرهنگی که به باقی ماندگان مالک اولیه آن به ارث رسیده است؛ هرچند در زمان یا زمان‌های پیشین، ملک مطلق وارث اعتبار می‌شده است، اما اکنون که مصالح دیگری پیش روی عقلا و اجتماع قرار گرفته است؛ عقلای دیگر، اصل ملکیت و یا اطلاق آن را برای دارندگان این آثار اعتبار نمی‌کنند (فتاحی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۲۸).

مالکیت اموال آثار باستانی

اصل (۸۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی درمورد میراث فرهنگی است؛ نکته قابل ذکر در اصل (۸۳) این است که قانون‌گذار از لفظ نفایس ملی یاد کرده و بیان داشته است که «در صورتی که از نفایس منحصر به فرد نباشد». نحوه بیان این اصل به گونه‌ای است که ممکن است تصور گردد اموال میراث باستانی به اموال منحصر به فرد و غیرمنحصر به فرد تقسیم شده است، اما از اموال منحصر به فرد تعریفی ننموده است. از طرفی میراث فرهنگی در معنای عام شامل اموالی می‌شود که از گذشته به دست آمده است. این ابهام ممکن است با ذکر برخی مصادیق تعریف شود و از طرفی چون معیاری منحصر به فرد بودن یا نبودن در قانون اساسی وجود ندارد، می‌توان از تبصره ماده (۵۶۱) قانون مجازات ۱۳۷۰ ه.ش. تشخیص فرهنگ و تاریخی بود اموال را به عهده سازمان میراث فرهنگی گذاشته، برای تعیین این که شیء و یا اثر منحصر به فرد است یا نه، را باید بر عهده سازمان میراث فرهنگی گذاشت (خدادادی لرزجان، ۱۳۹۵: ۵).

قوانین ایران در خصوص مالکیت اموال فرهنگی و آثار باستانی در بسیاری از موارد، تحدید مالکیت‌های خصوصی را در پی دارد؛ در حالی که آن چه از اجماع فقهای معظم شیعه تا به امروز و روایات کثیره یا متواتره در این باب به دست می‌آید، این است که گنج و اثر یافت شده با شروط مذکور از آن یابنده است و تنها خمس آن را باید به حکومت اسلامی پرداخت نماید؛ هم‌چنین با تفحص در سخنان اهل سنت، آنان را نیز موافق این می‌یابیم؛ بنابراین، هیچ وجهی برای روش متداول اخذ گنج و اثر کشف شده از یابنده و قائل نشدن حقی برای وی و یا پذیرفتن حق قبلی درباره وی، وجود ندارد و این عمل غصب و حرام است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۶۲).

تصویب نامه شماره ۱۱۲۹۰۷/ت ۳۸۳۳۹-ه مورخ ۸۶/۷/۱۶ در خصوص تعلق اموال فرهنگی تاریخی منقول زیرخاکی:

طبق این تصویب نامه: «اموال فرهنگی و تاریخی منقول زیرخاکی جزء اموال عمومی محسوب می‌شوند و مالکیت آن‌ها نیز متعلق به دولت جمهوری اسلامی ایران است». نکته‌ای که در این تصویب نامه مورد توجه است، این است که تصویب نامه، مرز میان اموال عمومی و دولتی را مشخص نکرده است و اموال مذکور را هم جزء اموال عمومی و هم جزء اموال دولت بیان نموده است؛ هم‌چنین با توجه به این که اصطلاح اموال دولتی دارای دو مفهوم عام و خاص است و در معنای عام خود شامل اموال عمومی نیز می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۸۹: ۶۸)، از این جهت ایرادی به تصویب نامه وارد نیست، در عین حال اموال فرهنگی و تاریخی را باید از اموال ملی دانست؛ یعنی اموالی که اگرچه تحت مالکیت دولت بوده و اصل

بر واگذاری آن‌هاست، ولی انتقال آن براساس قوانین خاص امکان‌پذیر خواهد بود (کریمی و پرتو، ۱۳۹۱: ۱۶۴).

الف: اختلافات مربوط به اموال تاریخی فرهنگی منقول

تفاوت دیدگاه‌های حقوقی در خصوص وضعیت مالکیت اموال منقول، فارغ از توصیف‌های مرتبط با آن، همواره یکی از مهم‌ترین موارد اختلاف بوده است؛ اما این وضعیت در خصوص اموال تاریخی فرهنگی منقول به دلیل پیچیدگی‌ها و اختلاف تعاریف از مال تاریخی- فرهنگی و قابلیت انتساب مالکیت، هم‌چنین تعدد ذی‌نفعان در این عرصه، پیچیده‌تر است تا جایی که بخش عمده‌ای از اختلافات بین‌المللی در حوزه میراث فرهنگی را به خود اختصاص می‌دهد (خلقی و شریفی طرازکوهی، ۱۳۹۶: ۱۶۷). در کنوانسیون ۱۳۱۴ یونسکو، نقل و انتقال مال فرهنگی منقول و انتقال مالکیت، موضوعی است که پس از حمایت از اموال فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه، تحت کنوانسیون لاهه برای حمایت از اموال تاریخی فرهنگی مورد توجه قرار گرفته است، اما به دلیل پیشرفت سریع ارتباطات و تعاملات بین‌المللی در جامعه بین‌المللی، هنوز این بخش با وجود امکان توسعه و تقویت، با چالش‌ها و تهدیدهایی روبه‌رو است. با وجود این ضرورت، این کنوانسیون و تلاش دولت‌های عضو برای مراعات آن، نقطه قوتی در این حوزه محسوب می‌شود (بهرامی‌فر، ۱۳۹۱: ۵۴).

از جمله چالش‌ها و تهدیدهایی که امروزه این عرصه با آن روبه‌روست، سه موضوع منشأ مال تاریخی- فرهنگی، اصالت و مالکیت آن در زمان بروز اختلافات بین‌المللی است که به صورت دعاوی استرداد^۵، بازگشت^۶، و اعاده^۷ مطرح می‌شود؛ هرچند این سه اصطلاح، یک غایت و هدف را در حمایت از اموال تاریخی فرهنگی به ذهن متبادر می‌سازد، هریک از این اصطلاحات در شرایط خاصی، ماهیت دعاوی را تغییر می‌دهد؛ برای نمونه، استفاده از اصطلاح «بازگشت»، در شرایط قاچاق یا خروج غیرقانونی اموال تاریخی- فرهنگی، اعاده به شرایطی که مال تاریخی- فرهنگی از اصل و مبدأ در دوران جنگ یا استعمارزدایی از یک کشور به کشور دیگری انتقال یافته باشد و استرداد، شرایط غیرقانونی انتقال مالکیت را شامل می‌شود و هریک از این موارد، شرایط حقوقی متفاوتی را ایجاد می‌نماید (همان).

برای دسته اول، یعنی در اختلاف میان دولت با یک شخص حقیقی یا حقوقی، براساس رویه‌های قضایی موجود، علاوه بر منابع حقوقی قابل استفاده در حقوق بین‌الملل خصوصی، منابع و مراجع حقوق عمومی نیز می‌تواند مورد توجه قرار گیرد؛ برای نمونه، در دعاوی مربوط به استرداد اموال تاریخی- فرهنگی خروبین (دعوی دولت جمهوری اسلامی ایران به طرفیت خانواده ملکی) یا در دعوی استرداد اموال تاریخی- فرهنگی جیرفت (دعوی دولت جمهوری اسلامی ایران علیه گالری برکت) وضعیت مالکیت دولت بر این اموال و تفاسیر مربوط به آن، مورد بحث و توجه قرار گرفته است؛ از جمله این‌که آیا اموال تاریخی فرهنگی یادشده به استناد قوانین ایران و تفاسیر موجود در آن در مالکیت دولت ایران است یا خیر؟^۸ اما از آنجا که امروزه، تجارت آثار هنری، به ویژه اموال تاریخی فرهنگی، سهم قابل توجهی در تجارت کالاهای فرهنگی دارد با رویکردی ارزشی، دو مقوله منشأ و اصالت اثر از موضوعاتی است که در اختلافات بین‌المللی راجع به میراث فرهنگی مطرح می‌شود.^۹ اختلافات مربوط به منشأ و اصالت اثر تاریخی فرهنگی، بیشتر میان اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی با یکدیگر از قبیل مجموعه داران، موزه‌ها و حراجی‌ها مطرح است و به نوعی در حوزه حقوق بین‌الملل خصوصی قرار می‌گیرد؛ زیرا از نظر دولت‌ها، خدشه بر اصالت آثار تاریخی- فرهنگی و جعل این آثار در زمره جرائم است که با شناسایی مسئولیت کیفری برای جاعل یا فروشنده اثر، تحت عنوان یکی از مصادیق جرائم علیه میراث فرهنگی، به ویژه در قوانین داخلی کشورها قابل پیگرد است.^{۱۰}

ب: محدودیت در فروش اثر تاریخی منقول و ممنوعیت خروج و صدور آن‌ها

برطبق ماده (۳) قانون حفظ آثار ملی، وظایف مطرح شده در این قانون در ارتباط با آثار ملی تنها بعد از قطعی شدن ثبت برعهده مالک خواهد بود. طبق ماده (۵) همین قانون، افرادی که تصرف کننده مالی باشند که در فهرست آثار ملی ثبت شده است، می‌توانند حق مالکیت یا تصرف خود را حفظ نمایند؛ هم‌چنین ماده (۷) نظام‌نامه این قانون مقرر داشته است: اشخاصی که متصرف عتیقه غیرمنقول ثبت شده باشند و یا از منافع آن استفاده می‌نمایند، حق مالکیت یا حق استفاده خود را می‌توانند حفظ کنند. طبق ماده (۱۲) آیین‌نامه مدیریت، سامان‌دهی، نظارت و حمایت از مالکان و دارندگان اموال فرهنگی منقول مجاز مصوب سال ۱۳۸۴ ه.ش. ثبت اموال فرهنگی، تاریخی و هنری منقول در فهرست آثار ملی، خدشه‌ای به مالکیت مالک وارد نخواهد کرد و نتایج آن در تغییر ایادی نسبت به آن اثر، ثابت و برقرار خواهد بود؛ ازسوی دیگر به موجب قانون، انتقال آثار تاریخی غیرمنقول خصوصی، محدودیت زیادی ندارد، ولی در قانون حفظ آثار ملی مصوب سال ۱۳۰۹ ه.ش. برای فروش آثار تاریخی منقول خصوصی، محدودیت‌های مهمی پیش‌بینی شده است (عباسی، ۱۳۹۹: ۳۳).

به این صورت که بعد از ثبت مال منقول خصوصی در فهرست آثار ملی، معرفی‌نامه‌ای در دو نسخه شامل چند قطعه عکس، مشخصاتی مانند وصف، منشأ و کیفیت آن مال که در حکم سند رسمی آن اثر است، توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی تهیه و به مالک مال به‌طور رایگان داده می‌شود. هرگونه نقل و انتقال این اثر باید در این معرفی‌نامه و پرونده ثبتی آن در وزارتخانه یادشده ذکر شود و آثاری که بر ثبت مال در فهرست آثار ملی مترتب می‌شود در تغییر ایادی نسبت به آن مال، جدا نمی‌شود (ماده هشت قانون حفظ آثار ملی و مواد سیزده و چهارده نظام‌نامه) هم‌چنین فروش آثار این‌چنینی، مستلزم اطلاع به وزارت میراث فرهنگی است. فروش و خرید اثر بدون اطلاع به این وزارتخانه، جرم محسوب می‌شود و این وزارتخانه حق تقدم در خرید آن را دارا است. ماده (۹) این قانون به یاد داشته است: هر کس مالک مال منقولی است که در فهرست آثار ملی ثبت شده است، اگر بخواهد آن را به شخص دیگری واگذار کند یا بفروشد باید به اداره دولتی مربوطه کتباً اطلاعات کافی را بدهد. دولت اگر بخواهد آن مال را جزء مجموعه‌های دولتی آثار ملی قرار دهد، در ابتیاع آن با شرایط متساوی بر مردم دیگر حق تقدم دارد (عباسی، ۱۳۹۹: ۳۳).

مواد ۵ و ۶ دستورالعمل اجرایی تجارت اموال فرهنگی، تاریخی و هنری منقول مجاز در مورخ ۱۳۹۸/۸/۸ برای خرید و فروش اموال منقول مجاز ثبت شده و نشده، شرایطی را پیش‌بینی نموده است؛ به این صورت که خرید و فروش اموال منقول مجازی که در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده‌اند، با اخذ مجوز از وزارت میراث فرهنگی در داخل کشور، مجاز و خروج آن‌ها از کشور ممنوع است. خرید و فروش آن دسته از اموال تاریخی - فرهنگی منقول که در فهرست آثار ملی ایران ثبت نشده‌اند و برطبق قانونی در تصرف و مالکیت اشخاص هستند، با کسب اجازه از وزارت، مجاز است. آثار تاریخی - فرهنگی منقول تحت هیچ شرایطی، قابل خروج و صدور نیستند و خروج و صدور یا قاچاق آن‌ها جرم به حساب می‌آید (ماده ۵۶۱ قانون تعزیرات).

با این وصف، ثبت یک اثر در فهرست آثار ملی برای مالکان خصوصی، به منزله از میان رفتن حقوق مالکانه است و از همین رو، از اواسط دهه ۷۰ ه.ش. که روند ثبت آثار ملی شدت گرفت، روند تخریب آثار تاریخی هم سرعت پیدا کرد؛ درواقع مالکان که می‌دانستند اگر ملکشان در فهرست آثار ملی ثبت شود، امکان تخریب یا حتی فروش آن را از کف می‌دهند و نمی‌توانند مانند سایر مردم از ملک خود منتفع شوند، زودتر از کارشناسان سازمان میراث فرهنگی دست‌به‌کار شدند و با انواع شیوه‌های پیدا و پنهان به تخریب بنا اقدام کردند.

آن‌ها نیز که خانه‌شان پیش‌تر ثبت شده بود، مدتی گیج و مبہوت بودند تا این‌که به راهنمایی وکلای وکلای قانونی لازم را یافتند و به طرح شکایت در دیوان عدالت اداری دست یازیدند؛ البته مدیران و وکلای سازمان میراث فرهنگی معتقدند که در قانون مصوب سال ۱۳۰۹ ه.ش. خروج اثر از فهرست آثار ملی پیش‌بینی نشده و روند ثبت آثار کاملاً یک‌سویه است؛ بنابراین احکام دیوان عدالت اداری در این مورد را قانونی نمی‌دانند. این استدلال تاکنون در قوه قضائیه محل اعتنا قرار نگرفته است.

ج: مالکیت آثار میراث فرهنگی-تاریخی در قوانین و مقررات

درخصوص مالکیت و ویژگی‌های آن در ابتدا مباحثی بیان شد. در جامعه امروز مالکیت نقش به‌سزایی دارد. مالکیت یک شیوه تنظیم روابط اقتصادی در میان اشخاص است. تنها در صورت معتبر دانستن سلطه فرد بر اشیاء است که او می‌تواند در تعامل با سایرین، منافع مادی خود را تأمین یا حفظ کند. این مالکیت تبدیل به حقی عادلانه، قابل دفاع و حتی مقدس می‌گردد؛ به طوری که در اسلام حرمت آن هم‌پای حرمت خون انسان‌ها و بالاتر از حرمت کعبه قرار می‌گیرد. قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز در اصل ۲۲ درخصوص مالکیت گفته است: «...مال اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند» و اصل ۴۷ نیز درباره مالکیت این‌گونه بیان کرده: «مالکیت شخص که از راه مشروع باشد، محترم است. ضوابط آن را قانون معین می‌کند. برخی حقوق دانان هم در این خصوص احترام به مالکیت خصوصی را از جمله اصول قابل احترام قانون مدنی می‌دانند (کاتوزیان، ۱۳۸۹: ۱۳۳).

درخصوص مالکیت اموال میراث فرهنگی در ماده ۳ قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹ ه.ش. دو نوع مالکیت را متصور شده است، اموالی که مالک خصوصی ندارد و اموالی که مالک خصوصی دارد. این اموال اعم از منقول و غیرمنقول است مستفاد از مواد ۳ و ۴ قانون مزبور است. در قانون خرید اراضی و ابنیه و تأسیسات برای حفظ آثار تاریخی و باستانی مصوب ۱۳۴۷/۹/۲۶ ماده ۱ آن اشاره به مالکیت خصوصی آثار باستانی دارد. در اینجا به طور مجزا به اموالی که مالکیت خصوصی دارد و اموالی که مالکیت خصوصی ندارد، پرداخته می‌شود (خدادادی‌لرزجان، ۱۳۹۵: ۵). روشن است که هزاران اثر تاریخی کشور را که مالک خصوصی دارند، صرفاً نمی‌توان به اتکاء قانون حفظ کرد، آن هم قانونی که با شرایط ۸۰ سال پیش نوشته شده و به طور یک‌جانبه اجرا می‌شود. در بیان دیگر، ساختار حقوقی باید مبتنی بر ساختار حقیقی باشد و اگر ساختار حقیقی اصلاح نشود، دعوای حقوقی گره‌ای از کار نمی‌گشاید. اگر مالکان آثار تاریخی بدانند که در حفظ این آثار تنها نیستند، اگر بدانند که این کار منزلت اجتماعی‌شان را بالا می‌برد و برای‌شان منافع اقتصادی به همراه دارد، چرا باید خواهان خروج ملک خود از فهرست آثار ملی باشند.

د: اموال دارای مالکیت خصوصی

مالکیت کامل‌ترین عینی است که انسان می‌تواند داشته باشد و سایر حقوق عینی از شاخه این حق است. مالک می‌تواند با هر شیوه‌ای که مایل است و با هر انگیزه‌ای که دارد (سودجویی، رفع ضرر و خیرخواهی) از عین مال خود بهره‌برداری کند یا آن را بی‌استفاده باقی گذارد. مالک حق دارد ثمره‌ها و محصول مالی که در اختیار اوست منتفع شود، مالک می‌تواند مال خود را از بین ببرد یا به دیگری منتقل نماید (کاتوزیان، ۱۳۸۸: ۱۱۱). درخصوص مالکیت خصوصی اموال عتیقه، ماده بیان شده که نشان‌دهنده حق مالکیت افراد بر اموال آثار باستانی است. ماده ۴ قانون راجع به حفظ آثار ملی اختیار هرگونه تصرف را به مالک خصوصی اموال باستانی را داده است. اشخاصی که مالک یا متصرف مالی باشند که در فهرست آثار ملی ثبت شده است، می‌توانند حق مالکیت یا

تصرف خود را حفظ کنند، و دولت هم هرگونه عملیاتی انجام دهد مالکیت مالک متزلزل نخواهد شد.

ه: اموال فاقد مالکیت خصوصی

درخصوص مالکیت اموال میراث فرهنگی قانونی که اموال فرهنگی-تاریخی منقول زیرخاکی را جزء اموال عمومی و متعلق به دولت می‌دانست، برخلاف موازین شرعی شناخته و باطل شد؛ به این ترتیب اشیاء و اموال عتیقه مردم و اماکن کلیمی‌ها، زرتشتی‌ها و سایر اقلیت‌ها متعلق به خودشان است و دولت حق تصرف ندارد. مالکیت دولتی و عمومی آن چنان نیاز به توجیه ندارد؛ زیرا در هر صورت سرانجام اموال به همه مردم تعلق دارد. حتی در مالکیت دولتی که مالکیت جامعه کم‌رنگ‌تر از مالکیت عمومی است، فرض این است که دولت اموالش را به نمایندگی از مردم جامعه و در راه خیر و سعادت آن‌ها استفاده می‌کند (کاتوزیان و پیلوار، ۱۳۹۳: ۵۴).

و: حقوق مالکین خصوصی آثار ثبت شده در قانون حمایت از بافت‌های تاریخی فرهنگی مصوب ۱۳۹۸

درواقع یا دولت باید همه آثار تاریخی را رأساً بخرد و حفاظت کند که با توجه به تعداد و گستره این آثار ممکن نیست، باید در مقابل محدودیت‌هایی که برای مالکان آثار تاریخی وضع شده است، از آنان حمایت کند و امتیازاتی را برایشان در نظر بگیرد، اما در عمل هیچ‌کدام از این کارها صورت نمی‌گیرد. مالکان آثار تاریخی (خصوصاً خانه‌های تاریخی) نه فقط بابت نگه‌داری از یک اثر ملی، کمکی از دولت نمی‌گیرند، بلکه هیچ امتیازی نسبت به سایر شهروندان ندارند؛ برای نمونه، شهرداری‌ها حاضر نیستند در اخذ عوارض مختلف حتی یک ریال به مالکان خانه‌های تاریخی تخفیف بدهند و در سیستم بانکی و مالیاتی نیز هیچ امتیازی به این دسته از شهروندان تعلق نمی‌گیرد.

جهت حفظ و نگه‌داری از آثار تاریخی-فرهنگی مالکان چنین آثار باید مورد حمایت دولت و قانون قرار گیرند. در بند (خ) از ماده (۱) قانون حمایت از مرمت و احیاء بافت‌های تاریخی-فرهنگی مصوب ۱۳۹۸ ه.ش. حمایت از کسانی که ساکن بافت‌های تاریخی فرهنگی هستند، تعریف شده است: «ایجاد شرایط مناسب برای توان‌مندسازی مالکان و بهره‌برداران و بهبود کیفیت زندگی ساکنان بافت‌های تاریخی فرهنگی»، اما لازم بود که علاوه بر این تعریف به طور مشخص و دقیق، انواع حمایت‌ها، حقوق و امتیازات مالکان آثار و ساکنان چنین بافت‌هایی مورد توجه قرار گیرد (عباسی، ۱۳۹۹: ۱۴). در این قانون نیز امتیازات بسیاری را برای بناهای ثبت شده خصوصی و بافت‌های تاریخی-فرهنگی ذکر کرده است. این امتیازات طبق قانون و مقررات میراث فرهنگی شامل موارد زیر هستند.

۱- مساعدت فنی، کارشناسی و مالی دولت در حفظ و مرمت آثار تاریخی و پرداخت هزینه‌های مربوط به آن.

۲- معافیت اثر از پرداخت هزینه‌ها و عوارض و مالیات‌ها.

۳- بیمه‌های بناهای تاریخی فرهنگی.

۴- ارائه تسهیلات برای مرمت و احیا (عباسی، ۱۳۹۹: ۱۵).

تجدیدنظر در قوانین حوزه میراث فرهنگی منقول و غیرمنقول، به جهت این‌که ثبت بناها و محوطه‌های تاریخی در فهرست آثار ملی با استناد به یک قانون قدیمی صورت می‌گیرد که در سال ۱۳۰۹ ه.ش. تحت عنوان «قانون حفظ آثار ملی» از تصویب مجلس شورای ملی گذشت و تا به امروز اعتبار خود را حفظ کرده است. این قانون در ۸۰ سال گذشته آن چنان‌که باید، مورد بازنگری

قرار نگرفته و با شرایط جدید هماهنگ نشده است. در دو دهه اخیر که ثبت بناهای تاریخی در فهرست آثار ملی شتاب حیرت‌انگیزی به خود گرفته، این ماده به طور کامل رعایت نشده، بسیاری از آثار بدون اطلاع مالکانشان ثبت شده‌اند و طبعاً فرصتی برای استماع و رسیدگی به اعتراض آن‌ها فراهم نیامده است. این دسته از مالکان، در شکایت به دیوان عدالت اداری همین نکته را مورد استناد قرار می‌دهند و ثبت ملک‌شان را غیرقانونی می‌دانند. از این گذشته، قانون حفظ آثار ملی، هم چنان که محدودیت‌هایی را برای مالکان آثار تاریخی تعیین می‌کند (از قبیل ممنوعیت مرمت یا فروش ملک بدون اطلاع و اجازه دولت) تصریح دارد که مخارج حفاظت از بناهای ثبت شده، بر عهده دولت است.

دستورالعمل اجرایی تجارت اموال - فرهنگی، تاریخی و هنری منقول مجاز (۱۳۹۸/۸/۲۲)
تصویب دستورالعمل اجرایی تجارت اموال فرهنگی، تاریخی و هنری منقول مجاز مصوب ۱۳۹۸/۸/۲۲ ه.ش. گامی کوتاه و سست در جهت تثبیت مالکیت بخش خصوصی است که این گام هنوز در مقام عمل، اجرایی نگردیده و از طرفی موضوع ماده ۸ که بخشی از این میراث است، شامل آثار هنرهای تجسمی شامل: نقاشی، ارتباط تصویری، عکاسی، و مجسمه‌سازی که از زمان آن‌ها بیش از صدسال نگذشته باشد، به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تفویض شده که این امر موجب ایجاد مشکل برای مالکین خواهد بود و بعضاً تفکیک بین آثار موجب ایجاد مشکل جدید شده و مجموعه دار برای هر فعالیت ناچار است از دو دستگاه مجوز لازم را اخذ نماید.

حراج اموال فرهنگی و تاریخی

«حراج و فروش اموال فرهنگی، تاریخی و هنری منقول مجاز»، نیازمند کسب مجوز از کارگروه ملی اموال فرهنگی، تاریخی و هنری منقول مجاز در وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی است و مطابق بند ۸ ماده ۱۴، ۱۳، ۱۵ و دستورالعمل اجرایی تجارت اموال فرهنگی، تاریخی و هنری منقول مجاز مصوب ۱۳۹۸/۸/۲۲ ه.ش. ظرفیت قانونی مصوب شده و نیازمند اراده کافی اجرائی آن است.

حراج و فروش آثار هنرهای تجسمی شامل: نقاشی، ارتباط تصویری، عکاسی و مجسمه‌سازی که از زمان تولید آن‌ها بیش از صدسال گذشته باشد توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی صادر می‌شود که حکم آن شامل حراج و فروش آثار و نفایس ملی نیست. آثار هنرهای تجسمی و صنایع دستی که قدمتی بالاتر از ۱۰۰ سال داشته باشند، صرفاً با اخذ مجوز از کارگروه ملی اموال فرهنگی، تاریخی و هنری منقول مجاز وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی امکان‌پذیر است. خروج نفایس و آثار ثبت شده ملی از کشور ممنوع است.

اشتغال به تجارت اموال فرهنگی، تاریخی و هنری غیرمجاز ممنوع است. اموال فرهنگی - تاریخی غیرمجاز شامل اموال حاصل از کاوش غیرمجاز، اموال تقلبی یا اموال جعلی اعم از تلفیقی یا غیرتلفیقی، کلیه عناصر تزئینی وابسته به بناهای تاریخی و عناصر حاصل از تجزیه و تفکیک بناهای تاریخی و هنری و محوطه‌های باستان‌شناسی، آثار سرقت شده از موزه‌ها و مجموعه‌های داخلی و خارجی است. منظور از اشیاء تقلبی یا جعلی، اشیائی است که در دوره معاصر ساخته شده و از حیث نقوش، خطوط، شکل، جنس، اندازه، حجم و وزن شبیه آثار فرهنگی تاریخی اصیل باشد یا بدون آن که نمونه اصلی وجود داشته باشد، به عنوان اثر فرهنگی تاریخی اصیل معرفی شود و علامتی از سوی سازنده یا وزارت برای تشخیص از اصل بر روی آن حک نشده باشد.

مطابق قانون تشخیص ماهیت تاریخی فرهنگی آثار به عهده وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی است. اموال فروخته شده در حراج اموال فرهنگی تاریخی منقول مجاز، اجازه خروج

از کشور را نداشته و به موجب ماده ۵۶۱ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) هرگونه اقدام به خارج کردن اموال تاریخی فرهنگی از کشور، هرچند به خارج کردن آن منجر نشود، قاچاق محسوب و مرتکب علاوه بر استرداد اموال، به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جریمه معادل دوبرابر قیمت اموال موضوع قاچاق محکوم می‌گردد.

نتیجه‌گیری

توجه و حمایت دولت از حقوق مالکانه مالکین خصوصی اموال فرهنگی - تاریخی مجاز و بررسی تعارضات مالکیتی موجود و نیز تفکیک بین موارد قابل تملک در عرصه‌های عمومی و انفال و خصوصی (با مراعات حقوق حاکمیتی دولتی) می‌تواند یکی از بهترین راه‌ها برای تشویق عموم مردم برای شناسائی و حفظ اموال یادشده و نیز تسلط بر آن‌ها جهت پیش‌گیری از قاچاق روزافزون و خروج غیرقانونی آن باشد. در نظام حقوقی ایران، براساس اصل چهارم قانون اساسی، همه قوانین باید با اصول حقوق فطری مذهبی منطبق باشند و عموم و اطلاق قوانین بر پایه اصول شرعی آن تفسیر شوند. از آنجا که مالکیت در اسلام جزء احکام وضعی شرعی و مورد حمایت شارع مقدس است، قانون‌گذار نباید تا آنجا پیش‌رود که مالکیت را وسیله‌ای برای حفظ منافع عمومی بداند. نادیده انگاشتن حق مالکیت، موجب سلب امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری و خروج ثروت و سرمایه از جامعه به سوی جوامع آزاد می‌شود و در نتیجه منافع عمومی و ملی نیز لطمه می‌بیند. احترام مالکیت بدون قبول مطلق بودن آن و مجاز دانستن حکومت در تحدید خودسرانه حق مالکیت، به معنای سلب احترام مالکیت است؛ بنابراین، وجهی برای روش متداول ضبط اموال فرهنگی - تاریخی و اثر کشف‌شده از یابنده و قائل نشدن حقی برای وی و یا پذیرفتن حق قلیلی درباره وی، بدون هیچ تفکیک بین شرایط شیء پیداشده و مکان و نحوه کشف آن وجود ندارد و این عمل از یک سو غصب و حرام بوده، و از سوی دیگر موجب پنهان‌کاری و افزایش قاچاق و از بین رفتن هویت و میراث ملی خواهد بود. از طرفی دیگر، تعارض منافع عمومی و خصوصی در بناهای تاریخی و عدم راهکار جدی و عملی و یا عدم تأمین منافع قانونی و شرعی مالکین موجب از دست رفتن بسیاری از ابنیه تاریخی در سالیان گذشته شده که استمرار این وضعیت موجب تأسف آیندگان خواهد شد؛ از این رو، نیاز جدی به یک بازنگری شجاعانه و منطبق بر شرع مقدس و بالحاظ قوانین بالادستی و توجه به قوانین بین‌المللی با نگاه نقادانه درمورد قوانین این حوزه ضرورت دارد.

سپاسگزاری

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از داوران ناشناس نشریه که قبول زحمت فرموده و با پیشنهادهای ارزشمند خود به غنای این پژوهش کمک نمودند، قدردانی نمایند.

درصد مشارکت نویسندگان

این مقاله حاصل نگارش نگارنده اول بوده که با راهنمایی نگارنده دوم و مشاوره نگارنده سوم، انجام شده است.

تضاد منافع

نگارندگان ضمن رعایت اخلاق نشر در ارجاع‌دهی، نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارند.

پی‌نوشت

۱. دادنامه ۵۶۸ مورخ ۱۳۹۲/۸/۲۷، کلاس ۹۰/۹۶۳ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری.
۲. دادنامه ۵۶۸ مورخ ۱۳۹۲/۸/۲۷، کلاس ۹۰/۹۶۳ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری.
۳. بند ج ماده یک آئین‌نامه اموال فرهنگی، هنری و تاریخی نهادهای عمومی و دولتی مصوب ۱۳۸۱/۱۲/۲۷.
۴. برای اصل احترام مال غیر به صورت مطلق و عدم جواز تصرف در آن مگر با رضایت او، حداقل می‌توان این ادله را یادآور شد: برای اصل احترام مال غیر به صورت مطلق و عدم جواز تصرف در آن، مگر با رضایت او، می‌توان روایت نبوی مشهور «الناس مسلطون علی اموالهم» را یادآور شد.
5. Restitution
6. Return
7. Repatriation
۸. رأی دادگاه استیناف دادگاه لیژ بلژیک، مورخ ۱۴ اکتبر ۲۰۱۴ م.، در دعوا میان جمهوری اسلامی ایران و خانواده ملکی در: Cour d'appel de Liège, Arrêt de la douzième Chambre civile; N.1639,14-10-2014, pp. 1-15.
۹. سهم اموال تاریخی-فرهنگی در حراجی‌های هنری برای سال ۱۱۴۶ به لحاظ حجم فروش ۹٪ و به لحاظ ارزش آثار، ۸٪ بوده است.
- Laura, B., (2015). "Treats and Responsibilities in Art Trade: Authenticity, Ownership and Value". Geneva Summer School.
۱۰. برای نمونه، طبق قانون کشورهایی مانند ایران و سوئیس، جعل آثار تاریخی-فرهنگی و فروش آن در صورت اثبات سوءنیت فروشنده و آگاهی از این امر، قابل مجازات است.

کتابنامه

- قرآن کریم.
- ابن فاریس قزوینی، احمد، (۱۳۶۲). معجم مقاییس اللغه. جلد ۶، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- ابن منظور، ابوالفضل، (۱۴۱۴). لسان العرب. جلد ۱۱، بیروت: دال‌فکر الطباعة و النشر و التوزيع، دارصادر.
- اسلام‌نیا، رشید؛ و آل بویه، علی، (۱۳۹۵). «مالکیت اموال منقول و غیرمنقول در حقوق ایران». کنفرانس جهانی روان‌شناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم.
- امامی، حسن، (۱۳۶۴). حقوق مدنی. جلد اول، تهران: کتابفروشی اسلامیه.
- بهرامی‌فر، زهره، (۱۳۹۱). مالکیت اموال فرهنگی-تاریخی در فقه و حقوق ایران و اسناد بین‌المللی. تهران: مرکز پیام نور.
- حیدری‌شولی، فروغ؛ و جلالی، محمد، (۱۴۰۰). «مطالعه تطبیقی حفاظت از بناهای تاریخی دارای مالک خصوصی در نظام حقوقی انگلیس و ایران؛ از مجزدهی تا اعتراض». مجله حقوق تطبیقی، ۱۲ (۱): ۶۱-۸۲. DOI: JCL.2021.323512.634193/10.22059
- خدابخشی‌پالندی، حسن، (۱۳۸۸). «حمایت کیفی از اموال تاریخی، فرهنگی در ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه مازندران (منتشر نشده).
- خدادادی‌لرزجان، مهدی، (۱۳۹۵). مالکیت حقوقی در اموال میراث فرهنگی. قم: دانشگاه علمی کاربردی استانداری قم.
- خلقی، منیر؛ و شریفی طرازکوهی، حسین، (۱۳۹۶). «ضرورت تأسیس دیوان بین‌المللی برای حل و فصل دعاوی میراث فرهنگی، آرمان یا واقعیت». مجله حقوقی بین‌المللی، ۵۶: ۱۸۷-۱۶۳. DOI: 10.22066/cilamag.2017.25169
- خلیلیان، علی محمد، (۱۳۷۵). «اموال فرهنگی در گستره تاریخ معاصر ایران». میراث فرهنگی، ۱۶: ۳۱-۲۴.
- شهیدثانی، (۱۴۱۴). الروضه البهیة. تهران: کتابفروشی مرتضوی، چاپ سوم.
- طهماسبی، اشکان؛ و بازیار، علی، (۱۳۹۵). «بررسی ابطال و اصلاح اسناد مالکیت اموال غیرمنقول در نظام حقوقی ایران». کنفرانس جهانی روان‌شناسی و علوم تربیتی، حقوق و

علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم.

- عباسی، بیژن، (۱۳۹۹). «حقوق و تکالیف مالکان خصوصی آثار ثبت شده در فهرست آثار ملی». فصلنامه پژوهش‌های نوین حقوق اداری، ۲ (۴): ۳۸-۱۱. DOI: 10, 22034/ MRAL/2020.125633.1018

- فتاحی، محسن؛ مؤمنی، عابدین؛ و امام، محمدرضا، (۱۳۸۹). «دیدگاهی نو درباره مالکیت خصوصی میراث فرهنگی». مجله فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۱: ۱۱۹-۱۳۴. https://journals.ut.ac.ir/article_22570.html

- فینچام، درک؛ و چراغچی، سوسن، (۱۳۸۸). «رد قاعده رانوا در مورد اموال فرهنگی منقول: پرونده جمهوری اسلامی ایران و دنیز برند (سر سرباز هخامنشی)». مجله حقوقی بین‌المللی، ۴۱: ۳۳۷-۳۴۷. DOI: CILAMAG.2009.17367/10.22066

- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۸). اموال و مالکیت. تهران: میزان.
- کاتوزیان، ناصر؛ و پیلوار، رحیم، (۱۳۹۳). «مالکیت و آزادی». فصلنامه حقوق، ۴۴ (۱): ۶۷-۵۱.
- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۹). شیوه تجربی تحقیق در حقوق، تهران: گنج دانش. DOI:10.22059 JLQ.2014.50819

- کاظمی نافچی، محمدرضا؛ نصیران، داوود؛ مهدوی، محمدهادی؛ و عباسیان، رضا، (۱۳۹۹). «بررسی حق شفعه در اموال منقول و اموال غیرمنقول غیرقابل تقسیم در فقه شیعه و اهل سنت». مبانی فقهی حقوق اسلامی، ۱۳ (۲): ۱۶۸-۱۳۱. DOI: JJL.2021.17271/10.30495

- کرمی، حامد؛ و خیرخواه، سمیه، (۱۳۹۹). «مفهوم‌شناسی و تاریخچه آثار ملی در حقوق ایران». فصلنامه پژوهش‌های حقوقی میان‌رشته‌ای، ۱ (۳): ۱۵-۱. DOI: Jlr.1.3.1/10.29252
- کریمی، عباس؛ و پرتو، حمیدرضا، (۱۳۹۱). «داوری پذیری دعاوی مربوط به اموال عمومی و دولتی». فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۳۶: ۱۸۴-۱۵۷. https://qjpl.atu.ac.ir/article_2414.html

- مشکینی اردبیلی، علی؛ و احمدی جلفایی، احمد، (۱۳۷۹). مصطلحات الفقه. قم: مؤسسه فرهنگی دارالحدیث.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، انوار الفقاهه، قم: مدرسه امام علی ابن ابی طالب
- نجفی، محمدحسن (۱۳۶۲)، جواهرالکلام فی شرح شرایع الاسلام، جلد ۷، قم: جامعه مدرسین قم.

قوانین و آیین‌نامه‌ها

- آیین‌نامه مدیریت، سامان‌دهی، نظارت و حمایت از مالکان و دارندگان اموال فرهنگی تاریخی منقول مجاز مصوب سال ۱۳۸۴.
- دستورالعمل اجرایی تجارت اموال فرهنگی، تاریخی و هنری منقول مجاز در مورخ ۱۳۹۸/۸/۸.
- قانون خرید اراضی و ابنیه و تأسیسات برای حفظ آثار تاریخی و باستانی مصوب ۱۳۴۷/۹/۲۶.
- قانون حمایت از مرمت و احیاء بافت‌های تاریخی فرهنگی مصوب ۱۳۹۸.
- قانون اساسی.
- قانون مجازات ۱۳۷۰.
- قانون مجازات ۱۳۹۲.
- ماده واحد قانون ثبت آثار ملی مصوب ۱۳۵۲.
- قانون راجع به حفظ آثار ملی مورخ ۱۳۰۹/۸/۱۲.
- مجموعه قوانین، مقررات و دستورالعمل‌های مرتبط با امور موزه‌ها و اموال منقول فرهنگی تاریخ ۱۳۹۴.

- *The Holy Quran*.
- Abbasi, B., (2020). "Rights and private duties of monuments registered in the list of national properties". *Quarterly Journal of Modern Administrative Law Research*, 2 (4): 12-38. DOI: 10.22034/MRAL/2020.125633.1018 (In Persian).
- Bahramifar, Z., (2012). *Ownership of cultural-historical properties in Iranian jurisprudence and law and international pieces of document*. Faculty of Literature and Human Sciences. Tehran Payam Noor Center. (In Persian).
- Emami, S. H., (1985). *Civil law* (5th ed., Vol. 1). Bookshop Eslamiyeh. (In Persian).
- Fatahi, M.; Momeni, A. & Imam, M. R., (2010). "A new perspective on private ownership of cultural heritage". *Fiqh and Fundamentals of Islamic Law Journal*, 1: 119-134. https://journals.ut.ac.ir/article_22570.html (In Persian).
- Fincham, D. & Cheragchi, S., (2009). "Rejection of anova's rule regarding movable cultural properties: the case of the Islamic Republic of Iran and Deniz Brand (Achaemenid soldier)". *International Legal Journal*, Presidential International Legal Affairs Center. DOI: 10.22066/CILAMAG.2009.17367 (In Persian).
- Heydari Shouli, F. & Jalali, M., (2021). "A comparative study of the preservation of historical monuments with private owners in the legal system of England and Iran; From permission to objection". *Journal of Comparative Law*, 12 (1): 61-82. DOI: 10.22059/JCL.2021.323512.634193 (In Persian).
- Ibn Faris, A., (1983). *Mu'jam maqayis al-luqah* (1st ed., Vol. 6). Qom: office of Tabiliqat Eslami Hawzah Ilmiah Qom. (In Arabic)
- Ibn Manzoor, A. F., (1994). *Lasan al-Arab*. volume 11, Beirut, Lebanon, Dalfikr al-Taba'ah wa al-Nashar wa al-Tawzi'ah, Dar Sadir. (In Persian).
- Islamnia, R. & Al-e Boyeh, A., (2016). "Ownership of movable and immovable properties in Iranian law". *World Conference on Psychology and Educational Sciences, Law and Social Sciences at the beginning of the third millennium*. Company of Idea and green Industry, Shiraz. (In Persian).
- Karimi, A. & Perto, H., (2011). "Arbitrability of claims related to public and government properties". *Law Research Quarterly*, 14 (36): 157-184. https://qjpl.atu.ac.ir/article_2414.html (In Persian).
- Karmi, H. & Khairkhan, S., (2020). "The study of concept and history of national properties in Iranian law". *Interdisciplinary Legal Research Quarterly*, 1 (3): 157-184. DOI: 10.29252/Jlr.1.3.1 (In Persian).
- Katouzian, N., (2009). *Properties and ownership*. Tehran, Mizan. (In Persian).
- Katouzian, N., (2010). *The experimental method of law research*. first edition. (In Persian).
- Katouzian, N., (2013). "Ownership and freedom, Law quarterly". *Journal of Faculty of Law and Political Science*, 44 (1): 51-67. DOI: 10.22059/JLQ.2014.50819 (In Persian).
- Kazemi Nafchi, M. R.; Nasiran, D.; Mahdavi, M. H. & Abbasian, R., (2020).

“Examining the right of intercession in movable property and indivisible immovable properties in Shia and Sunni jurisprudence”. *Fundamentals of Islamic Jurisprudence, Course*, 13 (2): 131-168. DOI: 10.30495/JJL.2021.17271 (In Persian).

- Khalilian, A. M., (1995). “Cultural properties in the scope of Iran's contemporary history”. *Cultural heritage*, 16 (2): 24-31. (In Persian).

- Khodabakhshi Palandi, H., (2009). “Retributive protection of historical and cultural properties in Iran”. M.A. Thesis, Mazandaran University. (In Persian).

- Khodadadi Larzjan, M., (2016). *Legal ownership in cultural heritage properties*. Qom: Qom Elmi-Karbordi University. (In Persian).

- Kholghi, M. & Sharifi Tarzkohi, H., (2017). “The necessity of establishing an international court to settle cultural heritage claims, ideal or reality”. *International Legal Journal*, 56: 163-187. DOI: 10.22066/cilamag.2017.25169 (In Persian).

- Makarem Shirazi, N., (1995). *Anwar al-fiqahah, kitab al-khums wa al-anfal* (1st ed.). Iran, Qom: Entesharat madreseh Imam Ali Ibn Abi Talib (a.s.). (In Arabic)

- Marie, C. & Marc-André, R., (2010). “New Developments in Restitution of Cultural Property: Alternative Means of Dispute Resolution”. *International Journal of Cultural Property*, USA: 4.

- Meshkini, M.A., (2000). *Muṣṭalahat al-fiqh*. Qom: publishing office al-Hadi. (In Arabic)

- Najafi, M., (1983). *Jawahir al-kalam fi sharh sharayi' al-islam*. (Vol. 7). Beirut: Dar al-ihya' al-turath al-arab. (In Arabic)

- Shahid Sani, (1994). *Al-Ruda Al-Bahiya*. Mortazavi Bookstore, Tehran, third edition. (In Persian).

- Tahmasabi, A. & Baziar, A., (2016). “Investigation of revocation and modification of real properties ownership documentation in Iranian legal system”. *World Conference on Psychology and Educational Sciences, Law and Social Sciences at the beginning of the third millennium*: 1-16. <https://civilica.com/doc/516991> (In Persian).

- Zahiri, A., (2018). *The possibility of applying an ethical code of conduct for antique dealers in Iran*. Islamic Azad University, Tehran branch. (In Persian).

Laws and regulations

- Regulations for the management, organization, supervision and support of the owners and holders of the permitted movable historical cultural property approved in 2005. (In Persian).

- Executive instructions for trade in movable historical and artistic cultural properties, dated 2009. (In Persian).

- Law on the purchase of land, buildings and facilities for the preservation of historical and ancient monuments approved on 1968. (In Persian).

- The Law to Support the restoration and revival of historical-cultural textures approved in 2019. (In Persian).

- Penal Law 1991. (In Persian).
- Punishment Law 2013. (In Persian).
- Article 1 of the Law on registration of national monuments approved in 1973. (In Persian).
- The Law on preservation of national monuments dated 1930. (In Persian).
- Collection of rules, regulations and instructions related to the affairs of museums and movable cultural properties dated 1394. (In Persian).